

Received: 21.11.2022
Accepted: 3.02.2023
Published: 30.03.2023

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2023, XXIII, z. 1: s. 81-94
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0053.3228
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Andrzej Marian Świątkowski*
Nr ORCID: 0000-0003-1753-7819

PRZETWARZANIE DANYCH OSOBOWYCH PRZEZ CZŁONKÓW WSPÓLNOTY RELIGIJNEJ ŚWIADKÓW JEHOWY

PROCESSING OF PERSONAL DATA BY MEMBERS OF THE RELIGIOUS COMMUNITY OF JEHOVAH'S WITNESSES

Streszczenie: Autor przedstawia spór prowadzony w Finlandii o decyzję zakazującą wspólnotie religijnej świadków Jehowy zbierania i innego przetwarzania danych osobowych w ramach działalności kaznodziejskiej. Władze publiczne tego państwa uznały, że wspólnota i jej członkowie są administratorami danych osobowych i podmiotami odpowiedzialnymi za przetwarzanie tych danych. Zdaniem wspólnoty działalność kaznodziejska należy do indywidualnych praktyk religijnych. Dane, zbierane wyłącznie z własnej, osobistej inicjatywy członków wspólnoty świadków Jehowy, nie stanowią zbioru danych, a wspólnota nie może być uznawana za administratora danych osobowych. Sąd odsyłający w pytaniach prejudycjalnych zajmował stanowisko, że taka działalność nie podlega wyłączeniu przewidzianemu w art. 3 ust. 2 *tiret* pierwsze dyrektywy 95/46. Nie był jednak pewien, czy działalność kaznodziejska może zostać uznana za czynność o czysto osobistym lub domowym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 2 *tiret* drugie dyrektywy 95/46. Wielka Izba TSUE wydała wyważony wyrok, uwzględniając z jednej strony prawo do poszanowania życia prywatnego, a z drugiej – nie mniej ważne – uprawnienie do wolności religii.

Słowa kluczowe: administrator danych, świadkowie Jehowy, dane osobowe, działalność kaznodziejska, przetwarzanie danych osobowych

* prof. dr hab.; Akademia Ignatianum w Krakowie. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e-mail: andrzej.swiatkowski@uj.edu.pl

Summary: The author presents a dispute in Finland over a decision prohibiting the religious community of Jehovah's Witnesses from collecting and otherwise processing personal data as part of the preaching activity. The public authorities of this country have recognized that the community and its members are controllers of personal data and entities responsible for the processing of such data. According to the community, preaching is an individual religious practice. Data collected solely on the personal initiative of the members of the Jehovah's Witness community do not constitute a dataset, and the community cannot be considered a controller of personal data. In the questions referred for a preliminary ruling, the referring court took the position that such activity is not subject to the exemption provided for in Art. 3 sec.1st indent of Directive 95/46. He was not sure, however, that the preaching activity could be considered a purely personal or domestic activity within the meaning of Art. 3 sec. 2nd indent of Directive 95/46. The Grand Chamber of the CJEU delivered a balanced judgment taking into account, on the one hand, the right to respect for private life and, on the other hand, the equally important right to freedom of religion.

Keywords: data controller, Jehovah's members, personal data, preaching, personal data processing

WSTĘP

Chrześcijańska wspólnota religijna świadków Jehowy, działająca w państwie członkowskim Unii Europejskiej (UE) – Finlandii, 17.09.2018 r. została wezwana przez fińską administrację, komisję do spraw ochrony danych osobowych, do zaprzestania gromadzenia i przetwarzania gromadzonych danych osobowych. Zakazana działalność była realizowana przez członków tej wspólnoty poprzez odwiedzanie kolejnych gospodarstw domowych. Postępowania wszczęte przez inspektora ochrony danych w tym kraju miały na celu zobowiązanie do stosowania się organizacji religijnej do standardów prawnych wyznaczonych przez dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady z 24.10.1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych¹. Dyrektywa ta została wdrożona do fińskiego systemu prawa ustawą 523/1999 o danych osobowych. Warunki przetwarzania danych ustanowione tą ustawą wymagały między innymi przestrzegania automatycznego przetwarzania danych osobowych oraz innych sposobów przetwarzania takich danych stanowiących, bądź mających stanowić zbiór albo część zbioru tych danych. Według organu fińskiej administracji działalność kaznodziejska wspólnoty świadków Jehowy została uznana za przetwarzanie danych według ustawy 523/1999, a jej członkowie i sama wspólnota łącznie z nimi, za osoby spełniające funkcję administratora danych osobowych. Wydana decyzja została zaskarżona przez wspólnotę członków Jehowy do sądu administracyjnego w Helsinkach i została uchylona. Sąd orzekający w pierwszej instancji w wyroku wydanym 18.12.2014 r. uznał, że działalności kaznodziejskiej pro-

¹ Dz.Urz. 1995 r., L 281, s. 31, polskie wydanie specjalne rozdział 13, t. 15, s. 355.

wadzonej przez wspólnotę nie można uważać za niezgodne z prawem przetwarzanie danych, albowiem dane były przetwarzane wyłącznie na indywidualne, ściśle prywatne, potrzeby². Zatem jej członkowie wraz ze wspólnotą religijną nie spełniają funkcji wykonywanych przez administratora takich danych. Generalny inspektor ochrony danych zaskarżył powyższy wyrok do naczelnego sądu administracyjnego Finlandii. Ten zaś wystąpił w roli sądu odsyłającego, nie tylko zadającego pytania prejudycjalne, lecz także prezentującego własną linię rozumowania w omawianej sprawie.

W niniejszym opracowaniu przedstawione zostaną zapatrywania: sądu odsyłającego, Trybunału Sprawiedliwości (TSUE), Rzecznika Generalnego (RG) tego trybunału, albowiem niniejsza sprawa była rozpoznawana przez najwyższy organ unijnego wymiaru sprawiedliwości UE³.

STANOWISKO SĄDU ODSYŁAJĄCEGO

Sąd odsyłający podnosił, że dane gromadzone przez członków same w sobie stanowią zbiór danych. Ich gromadzenie i utrwalanie w ramach działalności kaznodziejskiej ma służyć podczas następnej inspekcji członków wspólnoty. Członkowie wspólnoty religijnej sporządzają bowiem mapy podziału obszarów spenetrowanych przez kaznodziei, prowadzą ich kartoteki i zapisują liczbę rozpowszechnianych przez nich publikacji religijnych wydawanych przez wspólnotę. Odwiedzając kolejne gospodarstwa domowe, członkowie wspólnoty sporządzają notatki z wizyt u nieznanym im osób. Gromadzą dane na temat osób ich goszczących oraz ich przekonań religijnych. Powyższe dane spełniają rolę „zapiszków ku pamięci”. Są dokonywane bez uprzedniego uzyskania zgody osób infiltrowanych. Umożliwiają innemu zespołowi członków wspólnoty kontynuowanie zainspirowanego wcześniej wywiadu na temat trwałości albo zmiany sytuacji życiowej i przekonań religijnych już wcześniej indagowanych osób.

Według sądu odsyłającego notatki z działalności kaznodziejskiej sporządzane przez członków wspólnoty świadków Jehowy są sporządzane według kwestionariusza publikowanego w ich czasopiśmie. Zgodnie z zamieszczonym tam harmonogramem wizyt kaznodziejskich wspólnota świadków i należące do niej zbory członków ustalają porządek odwiedzin członków w gospodarstwach domowych położonych w poszczególnych obszarach kraju. Sporządzają również „listę zakazów” – czyli osób, które nie wyraziły zgody na swój udział w działalności kaznodziejskiej. Nie gromadzą jednak danych, ograniczają swoją działalność do ewentualnego sporządzania notatek osobistych⁴. Na tej podstawie sąd odsyłający zdawał się uważać, ponieważ nie zajmował zdecydowanego stanowiska w tej spra-

² Opinia Rzecznika Generalnego P. Mengozziego, przedstawiona 1.02.2018 w sprawie Tietosuojaavaltutettuu przeciwko Jehova todistajat – uskonnollinen yhdykskunta, C- 25/17, ECLI:EU:C:2018:57, pkt 12.

³ Wyrok TSUE (Wielka Izba) z 10.07.2018 r., sprawa C-25/17, ECLI:EU:C:2018:551.

⁴ Ibidem, pkt 16 i n.

wie, że działalność kaznodziejska wspólnoty religijnej świadków Jehowy podlega przepisom dyrektywy 94/56. Art. 3 ust. 2 tej dyrektywy wyraźnie wskazuje wyjątki zamieszczone w przepisach unijnych, mających zastosowanie do przetwarzania danych osobowych. Odnoszą się one do działalności na rzecz bezpieczeństwa publicznego, obronności, kondycji gospodarczej państwa dotyczącej bezpieczeństwa oraz jego aktywności w sprawach bezpośrednio z dziedziny prawa karnego. Ponadto podkreśla, że dyrektywa 94/56 nie jest wykorzystywana w procesie przetwarzania danych przez osobę fizyczną w trakcie wykonywanych przez nią czynności o czysto osobistym lub domowym charakterze. Jednocześnie trafnie zauważa, że dane gromadzone przez kaznodziei wykraczają poza informacje pozwalające ustalić adresy ankietowanych osób. Można więc je zaliczyć do kategorii działań zorganizowanych oraz koordynowanych przez wspólnotę świadków Jehowy. Nawet bowiem, gdy zebrane dane nie są przetwarzane przy pomocy niezautomatyzowanych, ale ręcznych technik, należy rozważyć, czy mogą być one uznane za zbiory danych osobowych wymienionych w art. 2 lit. c) dyrektywy 94/56. Przepis ten definiuje zbiór danych występujących jako „każdy uporządkowany zestaw danych osobowych dostępny według określonych kryteriów: scentralizowanych, zdecentralizowanych lub rozproszonych funkcjonalnie lub geograficznie”. Pewną, być może nieznaczną, przeszkodą w takim zdefiniowaniu pojęcia „zbiór danych” jest możliwość stosunkowo łatwego odnalezienia danych dotyczących poszukiwanej osoby albo jej adresu. Zgromadzone dane nie są uporządkowane, czego wymaga definicja tego pojęcia w wymienionym powyżej art. 2 lit. c) dyrektywy. Gdyby okazało się, że dane osobowe gromadzone przez kaznodziei i ich wspólnotę świadków nie powinny być jednak objęte zakresem zastosowanie dyrektywy 94/56, należałoby zbadać status prawny tej wspólnoty. Ona bowiem udziela wytycznych w sprawie gromadzenia danych, określa cele i sposoby ich przetwarzania, organizuje, koordynuje i wspiera działalność kaznodziejską, ponieważ dysponuje rzeczywistymi uprawnieniami w sprawach dotyczących stosowania albo zakazywania, bądź ograniczania technik i metod przetwarzania danych⁵. Należy również zaznaczyć, że poszczególni członkowie tej wspólnoty mają prawo do samodzielnego podejmowania decyzji w sprawie gromadzenia danych.

Mogą zatem sami wybierać, określać i stosować sposoby przetwarzania zgromadzonych danych osobowych⁶. Zdaniem sądu odsyłającego konieczne jest zbadanie, w jaki sposób i w jakiej formie, samodzielnie czy wspólnie z jej członkami, wspólnota religijna świadków Jehowy może administrować danymi osobowymi, a także je przetwarzać.

W judykaturze określenie „administrator” ma szeroki zasięg. Skoro działalność prowadzona przez wyszukiwarki internetowe, która polega na zlokalizowaniu informacji

⁵ Ibidem, pkt 22.

⁶ Ibidem, pkt 23.

opublikowanych lub zamieszczonych w Internecie przez osoby trzecie, indeksowaniu ich w sposób automatyczny, czasowym przechowywaniu takich informacji i wreszcie udostępnianiu ich internautom w sposób uporządkowany zgodnie z określonymi preferencjami, w sytuacji gdy informacje takie zawierają dane osobowe, należy ją uznać za „przetwarzanie danych osobowych” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 94/56. Natomiast operatora tej wyszukiwarki internetowej należy uznać za „administrатора” odpowiedzialnego za przetwarzanie danych w rozumieniu tego art. 2 lit. d).

W sprawie C-25/17 RG TSUE uznał za istotną odpowiedź na pytanie postawione przez sąd prejudycjalny: „Czy wspólnota świadków Jehowy zobowiązana jest przestrzegać wymogów prawa unii dotyczących ochrony danych osobowych w związku z tym, że jej członkowie, wykonując działalność kaznodziejską realizowaną poprzez odwiedzanie kolejnych gospodarstw domowych, mogą sporządzać notatki zawierające zapis treści przeprowadzonej rozmowy, a w szczególności informacje na temat przekonań religijnych odwiedzanych osób?”⁷. W istocie rzeczy taka bowiem jest istota problemu prawnego, będąca przedmiotem wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, zdefiniowanego w zespole czterech pytań, z których pytanie pierwsze i drugie zostało przedstawione w dwóch podpunktach.

Występując w roli sądu prejudycjalnego, NSA Finlandii postawił przed TSUE następujące pytania prawne: 1) czy zbieranie i inne przetwarzane danych osobowych przez członków wspólnoty religijnej pozostające w związku z działalnością kaznodziejską nie jest objęte zakresem dyrektywy 95/46 oraz jakie znaczenie dla stosowania tej dyrektywy mają następujące okoliczności: a) z jednej strony fakt, że powyższa działalność jest organizowana przez wspólnotą religijną i jej zbory; b) drugiej natomiast, że stanowi ona indywidualną praktykę członków religijnej wspólnoty świadków; 2) czy definicja pojęcia „zbiór danych”: a) odnosi się do takiego zbioru z tych powodów, że kartoteki, rejestry, inne sposoby porządkujące służące wyszukiwaniu nie są wyraźnie objęte definicją zawartą w ustawie państwa członkowskiego; b) nie odnosi się z powodu, że z tych danych – uwzględniając ich przeznaczenie – łatwo i bez nadmiernych kosztów można uzyskać informacje do dalszego wykorzystania, tak jak przewiduje to ustawa państwa członkowskiego; 3) czy wspólnota religijna organizująca zbieranie danych osobowych może być uznana za administratora danych, do których dostęp mają poszczególni kaznodzieje; 4) jaki jest warunek uzyskania przez wspólnotą religijną statusu administratora danych osobowych – jest nim wydawanie pisemnych wytycznych lub instrukcji wykorzystywanych do kierowania procesami zbierania danych, czy też może to być jedynie udział wspólnoty w faktycznym kierowaniu działaniami jej członków⁸.

⁷ Ibidem, pkt 21 i n.

⁸ Ibidem, pkt 24.

WOLNOŚĆ RELIGII A PRAWO DO PRYWATNEGO I POKOJOWEGO JEJ UZEWNĘTRZNIANIA

RG TSUE rozważa, czy działalność religijna członków wspólnoty świadków Jehowy podlega, albo nie podlega przepisom art. 3 ust. 2 dyrektywy 95/56. Według wspólnoty jej działalność jest powiązana z wolnością religii oraz prywatnym i pokojowym jej uzewnętrznianiem. Działalność religijna nie może bowiem być traktowana na równi z innymi rodzajami działalności świeckiej wymienionymi w art. 3 ust. 2 dyrektywy⁹. W akapicie drugim tego przepisu jest mowa o osobach fizycznych będących „w trakcie czynności o czysto osobistym lub domowym charakterze”. Do takich osób dyrektywa 95/56 nie ma zastosowania, ponieważ pełne korzystanie z wolności religii należy w większym stopniu do „dziedziny działalności jednostek” aniżeli do „działań właściwych państwom i władzom państwowym”¹⁰. A tylko do takich działań stosowane jest wyłączenie przetwarzania danych osobowych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 1 *tiret* pierwszej dyrektywy 95/56. Nie wymieniono w nim bowiem ani osoby, ani jakiegokolwiek instytucji, państwowej bądź prywatnej. Rodzaje wymienionych w tym fragmencie dyrektywy działalności są zaliczane do identycznej kategorii publicznej lub prywatnej działalności¹¹, ale nie religijnej. Te rodzaje działalności wymienione tytułem przykładu w art. 3 ust. 2 *tiret* pierwszej dyrektywy analizowanej dyrektywy stanowią – w każdym razie – działalność właściwą państwom i władzom państwowym, odmienną od dziedzin działalności podmiotów indywidualnych. Służą one zdefiniowaniu zakresu odstępstwa przewidzianego we wskazanym przepisie w ten sposób, że odstępstwo to ma zastosowanie jedynie do działalności wyraźnie w nim wymienionych, albo mogących być zaklasyfikowane, do tej samej kategorii (*eiusdem generis*)¹².

Działalność kaznodziejska nie została jednak całkowicie wyłączona spod zakresu obowiązywania dyrektywy 95/46. Art. 3 ust. 2 *tiret* pierwszej tej dyrektywy traktuje o przetwarzaniu danych osobowych przez osobę fizyczną podczas czynności „o czysto osobistym lub domowym charakterze”. Wyłączenie na tej podstawie prawnej ma zastosowanie wyłącznie do działań w sferze życia prywatnego lub rodzinnego osoby poddanej badaniom kaznodziei¹³. Przeto inne badania „skierowane poza sferę prywatną osoby dokonującej przetwarzania danych” nie mogą być uważane za działania o charakterze osobistym lub domowym¹⁴. Osobisty lub domowy charakter prowadzonych badań odnosi się do działalności osoby przetwarzającej dane oso-

⁹ Wyrok TSUE z 6.11.2003 r., Lindqvist, C-101/01, EU:C:2003:596, pkt.45.

¹⁰ Ibidem, pkt 43.

¹¹ Wyroki TSUE z: 16.12.2008 r., Satakunan Markkinapörsi i Satamedia, C-73/07, EU:C:2008:727, pkt 41.

¹² Wyrok z 6.11.2003 r., Lindqvist, C101/01, EU:C:2003:596, pkt 43-44.

¹³ Ibidem, pkt 47.

¹⁴ Wyrok TSUE z 11.12.2014 r., Rynes, C-212/13, EU:C:2014:2428, pkt 33.

bowe, a nie do osoby, której dane są przetwarzane¹⁵. Dokonywane czynności nie mają charakteru czysto osobistego lub domowego wówczas, gdy obejmują one sferę publiczną, co ma miejsce w razie skierowania działań poza sferę prywatną osoby przetwarzającej dane¹⁶. Gromadzenie danych osobowych przez świadków Jehowy ma na celu propagowanie wiary wśród osób nienależących do tej wspólnoty religijnej. Ich działalność jest adresowana poza ich własną sferę prywatną. W takim przypadku praktyki religijne nadają działalności kaznodziejskiej czysto osobisty, albo domowy charakter. Każdy bowiem ma prawo do korzystania z wolności umożliwiającej uzewnętrznianie, samodzielnie albo wspólnie z innymi osobami, publicznie lub prywatnie religii, bądź przekonań religijnych albo innych, poprzez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie, uczestniczenie w obrzędach. Ponieważ wolność religii obejmuje także działania podejmowane przez księży, zakonników, inne osoby duchowne, jak również i kaznodziei, obejmuje ona także prawo do starania się o poznanie przekonań innych osób za pośrednictwem tych, którzy prowadzą działalność religijną. Z tych powodów TSUE w wyroku wydanym w sprawie C-25/17 orzekł, że gromadzenie danych osobowych przez członków wspólnoty religijnej w ramach działalności kaznodziejskiej i późniejsze pozyskanie danych osobowych nie stanowi przetwarzania tych danych. Nie stanowi również przetwarzania takich danych przez osobę fizyczną w trakcie czynności o czysto osobistym lub domowym charakterze¹⁷.

INTERPRETACJA POJĘCIA „ZBIÓR DANYCH OSOBOWYCH”

Zbiór danych (zbiór) został zdefiniowany w art. 2 lit. c) dyrektywy 95/46 jako „uporządkowany zestaw danych osobowych, dostępnych według określonych kryteriów, scentralizowanych, zdecentralizowanych lub rozproszonych funkcjonalnie lub geograficznie”. Przepis ten powinien być interpretowany wraz z motywem 27 tej dyrektywy, traktującym o ochronie osób fizycznych, która musi odnosić się zarówno do automatycznego oraz ręcznego przetwarzania danych osobowych. Zakres ochrony nie może być uzależniony od zastosowanych technik, albowiem – jak stanowi prawo unijne – wystąpiłoby poważne ryzyko obchodzenia zasad. Jeśli chodzi o ręczne przetwarzanie danych, omawiana dyrektywa 95/46 obejmuje tylko zbiory danych, a nie interesuje się zbiorami niezorganizowanymi. Jest to wyraźna wskazówka prawodawcy unijnego adresowana do osób zajmujących się przetwarzaniem danych osobowych, aby dokładali starań i dbali o zawartość zbiorów. Dyrektywa bowiem obejmuje wyłącznie zorganizowane zbiory danych, a nie dotyczy zbiorów niezorganizowanych. W motywie 27 tej dyrektywy wyraźnie napisano, że „zawartość zbiorów musi być

¹⁵ Ibidem, pkt 31, 33.

¹⁶ Wyroki TSUE w sprawach: Lindqvist, C -101/01, pkt 47; Satakunan Markkinapörsi i Satamedia, C-73/07, pkt 44; Rynes, C-212/13, pkt 31, 33.

¹⁷ Wyrok TSUE z 10.07.2018 r., C-25/17, EU:C:2008:727, pkt 51.

zorganizowana według określonych kryteriów dotyczących osób fizycznych, zapewniających łatwy dostęp do danych”. Poszczególne państwa członkowskie UE powinny wskazać rozmaite kryteria określania części składowych zorganizowanego zestawu danych oraz różne kryteria dostępu do takiego zestawu. Niezorganizowane – według ustalonych wcześniej kryteriów, zgodnych z wytycznymi wskazanymi w motywie 27 analizowanej dyrektywy – zbiory lub zestawy takich zbiorów oraz ich strony tytułowe nie powinny w żadnych okolicznościach wchodzić w zakres dyrektywy 95/46. Poza tymi wymaganiami ani art. 2 lit. c) wymienionej dyrektywy, ani inne przepisy prawa unijnego nie zawierają szczególnych reguł materialno-prawnych, ani nie wyznaczają konkretnej, praktycznej formy, według której legalny zbiór danych osobowych powinien być skonstruowany. Jedyne wskazówki dają motywy 15 i 27 dyrektywy 95/56. W dodatku czynią to mimochodem. Poza omówionym wyżej bardziej szczegółowym motywem 27, motyw 12 jedynie zwraca uwagę, że zasady ochrony powinny odnosić się do całokształtu przetwarzania danych osobowych przez każdą osobę, której działalność podlega przepisom prawa unijnego. Wskazuje również na obowiązek wyłączenia procesów przetwarzania danych dokonywanych przez osoby fizyczne ograniczające się do zbierania informacji o charakterze osobistym lub domowym, takich na przykład jak korespondencja czy spisy adresów.

TSUE doszedł do przekonania¹⁸, że dane gromadzone przez kaznodziei ze wspólnoty religijnej świadków Jehowy są gromadzone jako „zapiski ku pamięci”. Służą i mają nadal służyć w celu zachowania orientacji o nastawieniu pozytywnym, neutralnym lub negatywnym przedstawicieli lokalnych społeczności do wspólnoty religijnej. Zebrane dotychczas dane zawierają nie tylko informacje o treściach prowadzonych rozmów na temat przekonań odwiedzanych osób, lecz pozwalają poznać nazwiska i adresy ankietowanych osób oraz ich niektórych znajomych. W trakcie wywiadu respondenci ujawniają też stanowisko wobec ankietowanych – kaznodziei i zarazem przedstawicieli wspólnoty religijnej, prosząc na przykład, aby ich więcej nie niepokoiono i nie „nachodzono”. Według tego unijnego organu wymiaru sprawiedliwości pojęcie „zbiór” użyte w art. 2 lit. c) dyrektywy 95/46 obejmuje zestaw danych osobowych gromadzonych przez kaznodziei wspólnoty świadków Jehowy i przez nich odwiedzanych w gospodarstwach domowych lokalnych społeczności. Jeżeli powyższe dane zawierają nazwiska, adresy zamieszkania, a także inne informacje o osobach odwiedzanych oraz zostały zorganizowane według kryteriów umożliwiających ich łatwe odnalezienie w celu późniejszego wykorzystania, powyższy zestaw może być uznany przez prawo UE za „zbiór danych osobowych”¹⁹. Ze zgromadzonych badań wynika, że uwzględniając – łatwo i tanio, bez nadmier-nych kosztów – ich przeznaczenie przez ankietowanych wspólnotowych, mogą zostać

¹⁸ Ibidem, pkt 57 i n.

¹⁹ Ibidem, pkt 62.

pozyskane dalsze informacje w przyszłości, potrzebne do wykorzystania przez kaznodziejów działających na rzecz wspólnoty świadków Jehowy.

WSPÓLNOTA RELIGIJNA I JEJ CZŁONKOWIE – ADMINISTRATOR I PRZETWARZAJĄCY DANE OSOBOWE

Ostatnie pytania sądu odsyłającego dotyczą administratora i osoby przetwarzającej dane osobowe. Sąd ten zapytał TSUE, czy administratorem danych może być wspólnota religijna organizująca działalność kaznodziejską, w ramach której ci „głosiciele wiary” gromadzą dane osobowe, do których inne osoby nie mają dostępu. Art. 2 lit. d) dyrektywy 95/54 definiuje administratora danych jako osobę fizyczną lub prawną, władzę publiczną, agencję albo inny organ, który samodzielnie albo wspólnie z innymi podmiotami określa cele i sposoby przetwarzania danych. W przedstawionym przepisie prawa unijnego zdefiniowana została materialno-prawna strona administratora danych. Druga część tego pytania odnosi się do podstaw prawnych tego pojęcia. Sąd odsyłający pytał, czy koniecznym warunkiem do skorzystania z powyższej definicji danych wymagane są pewne formalności, takie na przykład jak akty prawno-administracyjne uchwalone i stosowane przez wspólnotę religijną. Sąd ten interesował się również tym, czy możliwe jest wypełnianie roli administratora danych osobowych pozyskiwanych wyłącznie na podstawie faktycznego kierowania działalnością członków wspólnoty zajmującej się przetwarzaniem danych²⁰. Wspólnota religijna świadkowie Jehowy zaprzeczyła, jakoby miała występować w roli administratora danych osobowych. Starła się zdezawuować sugestię sądu odsyłającego, zmierzającą do pozyskania informacji na temat instruowania przez kierownictwo poszczególnych członków wspólnoty – „głosicieli” w sprawach gromadzenia i przetwarzania danych osobowych. Odpowiedziała, że jej członkowie „(...) działają zgodnie z jej instrukcjami, a nie z bożego rozkazu”²¹.

RG TSUE nie rozwija tego wątku w swojej opinii prawnej przeznaczony w pierwszym rzędzie dla TSUE. Przypomina jedynie, że z prawnego punktu widzenia ważne jest, czy dyrektywa 95/46 ma lub nie ma zastosowania w sprawach wykraczających poza zakres działań zaliczanych i należących do czynności prawnych umożliwiających realizację głównego celu, jakim jest skuteczna i pełna ochrona uprawnień przysługujących osobom infiltrowanym przez rozmaite instytucje niezainteresowane przestrzeganiem prawa do poszanowania prywatności²².

RG TSUE powołał się na sytuację zaprezentowaną w jednej z pierwszych części niniejszego opracowania, wedle której działalność wyszukiwarki internetowej może znacząco oddziaływać na prawa podstawowe dla poszanowania prywatności i ochrony danych oso-

²⁰ Opinia prawna RG w sprawie C-25/17, pkt 60.

²¹ Ibidem, pkt 61.

²² Wyroki TSUE z: 13.05.2014 r., sprawach: Google Spain i Google, C-131/12, UE:C:2014:317, pkt 66; 9.03.2017 r., Manni, C-398/15, EU:C:2017:197, pkt 37.

bowych. W stosunku do działalności prowadzonej przez wydawców stron internetowych operator tej wyszukiwarki, jako osoba określająca cele i sposoby prowadzenia tej działalności, winien w ramach spoczywającej na nim odpowiedzialności zapewnić, aby wykonywana działalność spełniała wymagania określone w dyrektywie 95/46. Ponadto chodzi również to, aby te wymagania i przewidywane przez nie gwarancje były w pełni skuteczne, aby można było rzeczywiście zrealizować założony i pożądany cel, polegający na skutecznej i pełnej ochronie objętych nią osób. W szczególności istotne i ważne jest w odniesieniu do praw oraz do poszanowania prywatności danych osobowych osób, które miały kontakt z kaznodziejami wspólnoty religijnej świadków Jehowy²³.

RG TSUE skonstatował, że nie zamierza kwestionować roli wspólnoty lub pochodzenia pierwotnego umocowania działalności kaznodziejskiej, lecz chodzi mu o zbadanie nośności i następstw czynności prawnej dokonywanej przez wspólnotę religijną i jej członków, poddanej regulacji przepisów dekretu 94/56. Przywołał art. 2 lit. d) tej dyrektywy, w którym zdefiniowano, o czym pisałem wcześniej, kto i po co określa cele i sposoby przetwarzania danych. Przypomniał również – o czym pisałem – że pojęcie prawne „administrator danych” powinno być definiowane szeroko, aby mogło w pełni gwarantować skuteczną i pełną ochronę prawną osobom „prześwietlanym”. Jest to ważne – dlatego powracam do tego wątku rozważań – ze względu na kluczową rolę administratora danych w ramach systemu ustanowionego dyrektywą 95/46. Administrator danych odgrywa podstawową rolę w ramach systemu ustanowionego w dyrektywie 95/46, a jego ustalenia są uważane zatem za kluczowe. Dyrektywa ta przewiduje bowiem, że na administratorze danych ciąży pewna liczba obowiązków służących zapewnieniu ochrony danych osobowych. W szczególności administrator danych winien zapewnić w ramach swoich obowiązków, swoich kompetencji i swoich możliwości, by dane osobowe i ich przetwarzanie spełniały wymogi dyrektywy 95/46. Gwarancje przewidziane w tym unijnym akcie prawnym powinny być w pełni skuteczne. Chodzi o to, aby można było rzeczywiście zrealizować najważniejszy cel tej dyrektywy, polegający na skutecznej i pełnej ochronie objętych nią osób, w szczególności w odniesieniu do ich prawa do poszanowania życia prywatnego²⁴. Art. 2 lit. d) dyrektywy 95/46, ani też żadna inna jej norma prawna nie nakazują podmiotom i osobom zbierającym i przetwarzającym dane przeprowadzania takich czynności za pośrednictwem pisemnych instrukcji lub innych sformalizowanych instrukcji²⁵.

Grupa Robocza do spraw Ochrony Osób Fizycznych w zakresie Przetwarzania Danych Osobowych powołana na mocy dyrektywy 95/46²⁶ jest zdania, że pojęcie

²³ Ibidem, pkt 34.

²⁴ Opinia prawna RG TSUE Yves'a Bota przedstawiona 24.10.2017 r., C-210/16, ECLI:EU:C:2018:388; Wyrok TSUE (Wielka Izba) z 5.06.2018 r., C-210/16, ECLI:EU:C:2017:796, pkt 44.

²⁵ Ibidem, pkt 46.

²⁶ Opinia 1/2010 w sprawie pojęć „administrator danych” i „przetwarzający” przyjęta w dniu 16 lutego 2010 r., 00264/10/PL, WP 169. Grupa robocza została powołana na mocy art. 29 dyrektywy 95/46/WE. Jest ona niezależnym europejskim organem doradczym w zakresie ochrony danych i prywat-

administratora danych i jego interakcja z pojęciem osoby przetwarzającej zgromadzone dane odgrywają zasadniczą rolę w stosowaniu dyrektywy 95/46/WE. Dzięki współpracy i zależności między tymi osobami lub podmiotami można określić, kto odpowiada za zgodność z zasadami ochrony danych, w jaki sposób osoby, których dane dotyczą, mogą wykonywać swoje prawa, jakie prawo krajowe ma zastosowanie i jak skutecznie mogą działać organy ochrony danych. Zróżnicowanie organizacyjne sektora publicznego i prywatnego, rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz globalizacja przetwarzania danych zwiększają złożoność sposobu przetwarzania danych osobowych i wiążą się z koniecznością wyjaśnienia omawianych pojęć w celu zapewnienia skutecznego stosowania i zgodności w praktyce. Pojęcie administratora danych jest autonomiczne w tym sensie, że należy je interpretować głównie według wspólnotowych przepisów o ochronie danych. Jest również funkcjonalne w tym sensie, że ma na celu przydzielanie obowiązków tam, gdzie występuje faktyczny wpływ administratora na innych członków biorących udział w przetwarzaniu zbioru danych. Relacje między przedstawionymi wyżej postawami: administratora danych osobowych i przetwarzającego (przetwarzacza) dane oparte są bardziej, a więc w większym stopniu, na analizie okoliczności faktycznych aniżeli na względach formalnych. Definicja zamieszczona w dyrektywie – osoba fizyczna lub prawna, władza publiczna, agencja lub osoba, albo inny organ, który samodzielnie lub wspólnie z innymi podmiotami określa cele i sposoby przetwarzania danych, składa się z trzech głównych modułów: 1) aspektów o charakterze osobistym; 2) możliwości kontroli pluralistycznej oraz 3) zasadniczych elementów odróżniających administratora danych od innych podmiotów zajmujących się ochroną danych osobowych.

W opinii grupy roboczej „Artykułu 29” przeprowadzono również analizę pojęcia „osoba lub podmiot przetwarzający dane”. Jego istnienie zależy od decyzji podjętej przez administratora danych, który może podjąć decyzję o przetwarzaniu danych w swojej organizacji lub o przekazaniu całości bądź części działań związanych z przetwarzaniem organizacji zewnętrznej. Podmiot może być przetwarzającym, jeżeli spełnia dwa podstawowe warunki: po pierwsze, jest odrębną osobą prawną w stosunku do administratora danych, po drugie, przetwarza dane osobowe w jego imieniu.

Grupa robocza „Artykułu 29” dostrzegła trudności w stosowaniu definicji użytych do celów dyrektywy w złożonych okolicznościach, w których można przewidzieć wiele scenariuszy samodzielnego lub wspólnego funkcjonowania administratorów danych i przetwarzających o różnym stopniu autonomii i odpowiedzialności. W przeprowadzonej analizie ta grupa robocza podkreśliła potrzebę powierzenia odpowiedzialności w taki sposób, aby zapewnić w praktyce wystarczającą zgod-

ność z przepisami dotyczącymi ochrony danych. Nie znalazła jednak powodów, aby przypuszczać, że obecne rozróżnienie pomiędzy administratorami danych i przetwarzającymi nie będzie już w tej perspektywie odpowiednie i użyteczne.

RG TSUE P. Mengozzi wykorzystał stanowisko ujęte przez grupę roboczą „Artykułu 29” jako merytoryczne wsparcie jego zapatrywań na temat trafności stwierdzenia, iż brak możliwości bezpośredniego wywiązania się ze wszystkich obowiązków administratora nie wyklucza możliwości zgodnego z prawem zajmowania tego stanowiska. Z tej właśnie przyczyny odpowiedzialność za gromadzenie i przetwarzanie danych może być łącznie ponoszona przez dwie albo więcej osób fizycznych lub podmiotów, bądź osób i podmiotów²⁷. TSUE ostrożnie przychylił się do tego zapatrywania. W uzasadnieniu omawianego wyroku TSUE w sprawie C-25/17 napisał: „Wydaje się (...), że gromadzenie danych osobowych dotyczących odwiedzonych osób i ich późniejsze przetwarzanie służą realizacji celu wspólnoty świadków Jehowy zakładającego propagowanie wiary tej wspólnoty i w związku z tym są dokonywane przez członków głosicieli dla celów własnych tej wspólnoty”²⁸. Ponadto chrześcijańska wspólnota świadków Jehowy zachęca swoich członków głosicieli religii do przetwarzania danych osobowych w ramach prowadzonej przez nich działalności kaznodziejskiej²⁹.

Powyzszych ustaleń faktycznych nie podważa i nie narusza statusu – przyznanego na podstawach prawa krajowego państw członkowskich UE – kościołom, stowarzyszeniom i wspólnotom religijnym zasada autonomii organizacyjnej, wyrażona w art. 17 ust. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TSUE) z 30.03.2010 r.³⁰

Norma ta jest wyłącznie wyrazem neutralności UE wobec sposobów regulowania przez państwa członkowskie UE swoich stosunków z kościołami, organizacjami i wspólnotami religijnymi. Przeto działania wspólnoty religijnej świadków Jehowy w sprawach gromadzenia i przetwarzania danych osobowych w celach propagowania wiary, organizowania i koordynowania działalności kaznodziejskiej swoich członków nie mogą być uznane za ingerencję w autonomię organizacyjną kościołów, stowarzyszeń i innych wspólnot religijnych³¹.

W orzeczeniu wydanym w sprawie C-25/17 TSUE uznaje wspólnotę religijną wspólnie z jej zarządzającym i kaznodziejami – członkami „głosicielami” wiary – za administratora danych osobowych. To samo dotyczy przetwarzania danych osobowych dokonywanego przez tych członków. Powyższą działalność prowadzą oni, administrator i członkowie, **w ramach zorganizowanej, koordynowanej i wspieranej przez wspólnotę działalności kaznodziejskiej**. Jest ona realizowana poprzez odwie-

²⁷ Opinia prawna RG w sprawie C-25/17, pkt 71.

²⁸ Wyrok TSUE w sprawie C-25/17, pkt 71.

²⁹ Ibidem, pkt 72.

³⁰ Dz.Urz UE C Nr 83, s. 89.

³¹ Wyrok TSUE z 17.04.2028 r., Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, pkt 58.

dzanie kolejnych gospodarstw domowych. Nie jest konieczne, by wspomniana wspólnota miała dostęp do danych. Nie musi też zostać dowiedzione, że udziela ona swoim członkom pisemnych wytycznych lub instrukcji dotyczących tego przetwarzania.

TRZYPUNKTOWA PUENTA

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (Wielka Izba) orzekł, co następuje:

1) Artykuł 3 ust. 2 dyrektywy 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych w świetle art. 10 ust. 1 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej należy interpretować w ten sposób, że gromadzenie danych osobowych dokonywane przez członków wspólnoty religijnej w ramach działalności kaznodziejskiej realizowanej poprzez odwiedzanie kolejnych gospodarstw domowych i późniejsze przetwarzanie tych danych nie stanowi ani przetwarzania danych osobowych w ramach działalności, o której mowa w art. 3 ust. 2 *tiret* pierwsze tej dyrektywy, ani przetwarzania danych osobowych przez osobę fizyczną w trakcie czynności o czysto osobistym lub domowym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 2 *tiret* drugie wspomnianej dyrektywy.

2) Artykuł 2 lit. c) dyrektywy 95/46 należy interpretować w ten sposób, że pojęcie „zbioru”, o którym mowa w tym przepisie, obejmuje zestaw danych osobowych gromadzonych w ramach działalności kaznodziejskiej, realizowanej poprzez odwiedzanie kolejnych gospodarstw domowych, zawierających nazwiska i adresy oraz inne informacje dotyczące odwiedzonych osób, o ile dane te są zorganizowane według określonych kryteriów umożliwiających w praktyce ich łatwe odnalezienie dla celów ich późniejszego wykorzystania. Aby zestaw taki był objęty tym pojęciem, nie jest konieczne, by zawierał kartoteki, szczególne rejestry lub inne systemy służące wyszukiwaniu.

3) Artykuł 2 lit. d) dyrektywy 95/46 w świetle art. 10 ust. 1 Karty praw podstawowych należy interpretować w ten sposób, że pozwala on uznać wspólnotę religijną wspólnie z jej członkami głosicielami za administratora danych osobowych w odniesieniu do przetwarzania dokonywanego przez tych członków głosicieli w ramach zorganizowanej, koordynowanej i wspieranej przez wspólnotę działalności kaznodziejskiej realizowanej poprzez odwiedzanie kolejnych gospodarstw domowych, przy czym nie jest konieczne, by wspomniana wspólnota miała dostęp do danych, ani nie musi zostać ustalone, że udzielała ona swoim członkom pisemnych wytycznych lub instrukcji dotyczących tego przetwarzania.

Bibliografia

Opinie prawne

Opinia Rzecznika Generalnego Paola Mengozziego, przedstawiona 1.02.2018 r. w sprawie Tietosuojavaluutettuu przeciwko Jehova todistajat – uskonnollinen yhdyskunta, C- 25/17, ECLI:EU:C:2018:57.

Opinia prawna RG TSUE Yves'a Bota przedstawiona 5.6.2018 r. w sprawie TSUE (Wielka Izba) z 5.06.2018 r., C-210/16, ECLI:EU:C:2017:796.

Grupa robocza „Artykuł 29”, Opinia 1/2010 w sprawie pojęć „administrator danych” i „przetwarzający” przyjęta 16.02. 2010 r., 00264/10/PL, WP 169, http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/index_en.htm.

Wyroki

Wyrok TSUE (Wielka Izba) z 10.07.2018 r., sprawa Jehovan todistajat, C-25/17, ECLI:EU:C:2018:551

Wyrok TSUE z 6.11.2003 r., Lindqvist, C -101/01, EU:C:2003:596.

Wyrok TSUE: 16.12.2008 r., Satakunan Markkinapörsi i Satamedia, C-73/07, EU:C:2008:727.

Wyrok TSUE z 11.12.2014 r., Rynes, C-212/13, EU:C:2014:2428.

Wyrok TSUE z 13.05.2014 r., Google Spain i Google, C-131/12, EU:C:2014:317.

Wyrok TSUE z 9.03.2017 r., Manni, C-398/15, EU:C:2017:197.

Wyrok TSUE z 24.10.2017 r., C-210/16, ECLI:EU:C:2018:388.

Wyrok TSUE z 17.04.2028 r., Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257.